

До спеціалізованої вченої ради ДФ 67.051.001 в
Херсонському державному університеті за адресою:
73000, м. Херсон, вул. Університетська, 27

В І Д Г У К

офіційного опонента доктора психологічних наук, професора кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ Романенко Оксани Вікторівни на дисертацію Дрозд Лідії Вікторівни «Формування життєвого цілепокладання у підлітків з інтелектуальними порушеннями», подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія (05 Соціальні та поведінкові науки).

Проблема удосконалення спеціальної освіти в Україні передбачає визначення та реалізацію шляхів інтеграції дитини з особливостями психофізичного розвитку в умови сучасного суспільства, на основі розвитку особистісної активності та адекватної взаємодії з навколишнім світом. Важливою умовою соціальної адаптації цих дітей є формування готовності до життєвого цілепокладання.

Особливо вразливою у цьому відношенні є категорія підлітків із інтелектуальними порушеннями, тому актуальність дисертаційного дослідження Дрозд Л.В. є цілком обґрунтованою. **Закономірним є зв'язок рецензованої роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри корекційної освіти ХДУ за напрямом: «Зміст і технології навчання в системі спеціальної освіти та інклюзивному освітньому середовищі» (реєстраційний номер 0119U101727 від 22.11.2019). Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою ХДУ (протокол № 10 від 20.05.2019 р.) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки та психології Національної академії педагогічних наук України (протокол № 3 від 28.05.2019 р.).

Методологічний апарат дослідження засвідчує належний рівень наукової підготовленості дисертантки. Об'єкт, предмет та завдання дослідження чітко визначені, логічно і структурно узгоджені. Мета і завдання дослідження відповідають темі роботи. Усі положення наукової новизни логічно співвідносяться

із визначеними завданнями дослідження. Завдання роботи за змістом спрямовані на всебічне опрацювання проблеми.

Вибір методів дослідження забезпечив досягнення мети і реалізацію поставлених завдань. Організаційно-методичні засади проведеного дослідження розкрито повною мірою та на достатньому фаховому рівні. Кількісний і якісний аналіз отриманих даних здійснено кваліфіковано, коректно.

Надійність і вірогідність отриманих наукових результатів підтверджуються теоретико-методологічним обґрунтуванням вихідних принципів дисертаційної роботи, єдністю й логічністю всіх етапів дослідження, його організаційною цілісністю й чіткістю концептуальних засад, гармонійним поєднанням статистичних методів і способів їх якісної психологічної інтерпретації.

Оцінка змісту дисертації та ідентичності змісту анотації та її основних положень. Дисертаційне дослідження Дрозд Л.В. «Формування життєвого цілепокладання у підлітків з інтелектуальними порушеннями» має чітку структуру: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, списку використаних джерел (208 найменувань, з них 12 – іноземною мовою) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 199 сторінок, з них основного тексту – 164 сторінки. Дисертація містить 14 таблиць та 6 малюнків. Пропорції теоретичної та емпіричної частин дослідження авторкою дотримано. Робота відповідає вимогам академічної доброчесності.

Дисертантка професійно грамотно володіє методологічним апаратом дослідження, що в кінцевому результаті, дозволило логічно сформулювати **наукову новизну** цієї розробки, а саме: вперше визначено сутність здатності до цілепокладання як особистісної якості індивіда; обґрунтовано основні структурні компоненти готовності підлітка з інтелектуальними порушеннями до цілепокладання; розроблено та експериментально перевірено методику формування готовності підлітка з інтелектуальними порушеннями до життєвого цілепокладання; представлено алгоритм формування життєвого цілепокладання; висвітлено послідовність процесу формування життєвого цілепокладання підлітків з інтелектуальними порушеннями від цілепокладання під керівництвом дорослого,

через спільну діяльність в міжособистісному спілкуванні до самостійного цілепокладання; уточнено розуміння сутності поняття «цілепокладання» у структурі соціальної компетентності особистості; розроблено психодіагностичний інструментарій з визначення рівня сформованості життєвого цілепокладання у підлітків з інтелектуальними порушеннями.

Науковим положенням дисертаційного дослідження притаманна обґрунтованість і коректність. На теоретичному етапі дослідження авторкою визначено та охарактеризовано теоретико-методологічні засади вивчення життєвого цілепокладання особистості; здійснено феноменологізацію та категоризацію основних понять. Зокрема, цілепокладання розглядається як організований процес, у структурі якого виділено: ціле народження; цілеутворення; цілереалізацію; цілерефлексію; ціле корекцію. У роботі визначено компоненти готовності підлітків до цілепокладання: мотиваційний, когнітивний, операційний, регуляторний та особистісний. Кожний з цих компонентів має операціоналізоване визначення, тобто включає комплекс процедур для виміру. Вперше визначено сутність здатності до цілепокладання як особистісної якості індивіда, яка виражається в можливості зіставляти смислове значення цілі діяльності та власні можливості й здібності, уявляти та виконувати шляхи досягнення мети, а також вперше визначено поняття життєвого цілепокладання як дефектологічної проблеми.

Процесуальний аспект дослідження представлено через опис основних психологічних механізмів формування готовності до життєвого цілепокладання у підлітків: інтерпретацію, реінтерпретацію та інтеріоризацію, а також методи їхньої активізації, які носять інноваційний, проблемний, інтерактивний характер.

Авторка обґрунтовує багатовимірність та системність зазначеного феномену, загальний характер якого обумовлений взаємодією компонентів його структури. Ґрунтовний теоретичний аналіз дав змогу не лише розробити модель здатності до життєвого ціле покладання, але й довести ефективність використання послідовності формування готовності до життєвого цілепокладання – від керівництва цілепокладанням підлітка через спільні дії з підлітком до самостійної

діяльності цілепокладання. Визначено основні етапи послідовного формування готовності до життєвого цілепокладання – організаційний, виконавчий та аналітичний.

На основі визначених положень розроблено організаційно-методичні засади експериментального дослідження здатності до життєвого цілепокладання у дітей з інтелектуальними порушеннями. Слід відзначити чіткий опис процедури дослідження, що було реалізовано у розробці експериментального психодіагностичного комплексу. Розроблено критерії визначення готовності підлітків до життєвого цілепокладання – низький, середній та високий; проведено оцінку початкового стану готовності підлітків за рівнем сформованості компонентів цілепокладання. Встановлено, що підліткам з інтелектуальними порушеннями властиві такі характеристики, як поверховість знань про власне майбутнє, нестійкість, випадковість уявлень про власну долю, відсутність реальних планів, орієнтації в майбутньому часі, несформованість умінь проектування життєвих планів на декілька років уперед, неусвідомленість подій, визначення випадкових, несуттєвих ознак.

На основі аналізу теоретичних та практичних даних, отриманих у дослідженні, створено та реалізовано методику формування готовності до життєвого цілепокладання на трьох етапах – організаційному, виконавчому та аналітичному. Слід відзначити ретельно розроблений комплекс методів формувального експерименту, застосування яких характеризувалося послідовністю та наступністю: метод кейсів; показу дій цілепокладання; аналізу за алгоритмом; дій постановки мети; прогнозування; планування; покрокового виконання; метод матриці (зібраного досвіду реалізації цілей); метод оцінки. За результатами проведення формувального експерименту було розроблено рекомендації для психолого-педагогічного колективу спеціальних шкіл щодо формування соціальних компетентностей, необхідних для здійснення процесу життєвого цілепокладання.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблені кейс-методи та корекційні завдання з формування цілепокладання у підлітків

можуть бути використані у практиці роботи закладів спеціальної освіти; діагностичний інструментарій для дослідження рівня та динаміки сформованості готовності до цілепокладання може бути впроваджено в практику психологічної служби освітнього закладу; розроблені у роботі методичні рекомендації можуть стати значущим підґрунтям для педагогів та психологів у формуванні окремих складових процесу цілепокладання в підлітків з інтелектуальними порушеннями та нормотиповим розвитком.

Висновки роботи сформульовано чітко та лаконічно, відповідають поставленим завданням дослідження. В них представлені загальні досягнення дисертантки та її внесок у вирішення зазначеної наукової проблеми.

Дисертація виконана державною мовою. Стиль дисертації відповідає вимогам, що висуваються до наукових праць такого рівня, а також відзначається логічністю, послідовністю, системністю, обґрунтованістю. Структура дисертації цілком узгоджується з її назвою, метою і завданням дослідження. Додатки та список використаних джерел оформлені згідно зі встановленими вимогами та містять необхідну довідкову інформацію.

Текст анотації відповідає основному змісту дисертації.

До безперечних переваг дисертації можна віднести:

- Чітку структурованість роботи, що дозволила авторці розглянути предмет дослідження з позицій різних підходів та на цій основі визначити параметри дослідження.
- Валідний методичний інструментарій як на констатувальному, так і формуальному етапах дослідження.
- Здатність дисертантки до ретельного опрацювання і детальної інтерпретації емпіричного матеріалу, коректного тлумачення результатів, великої кількості ілюстративного матеріалу.
- Дослідженню притаманна виражена наукова новизна; висновки дисертації свідчать про різнобічне опрацювання проблеми, здатність до обґрунтованої інтерпретації емпіричних фактів і систематизованого їх представлення.

- Аналіз значної кількості джерел, у тому числі й іншомовних, дозволило дисертантці систематизувати вітчизняний та зарубіжний досвід досліджень, присвячений проблемі вивчення здатності до життєвого цілепокладання як при нормотиповому розвитку, так і в дітей з інтелектуальними порушеннями.

- Результати дисертаційного дослідження мають безсумнівну практичну значущість. Вони можуть бути застосовані у психологічній просвіті та у психокорекційній роботі, спрямованій на гармонізацію формування здатності до життєвого цілепокладання в підлітків із особливими потребами.

Водночас дисертаційне дослідження, як і будь-яка творча праця, містить певні дискусійні положення, що дає підстави для висунення таких зауважень:

1. Авторкою визначено критерії рівнів сформованості готовності підлітка до життєвого цілепокладання, в системі яких пріоритетна роль відводиться регуляторному та особистісному компонентам, а вторинна – операційному, когнітивному та мотиваційному. Чим пояснюється така ієрархічна структура критеріїв?

2. Потребує пояснення, яким чином у процесі розроблення діагностики готовності підлітків з інтелектуальними порушеннями до життєвого цілепокладання здійснювалася орієнтація на структуру дефекту в системі первинних, вторинних та третинних порушень?

3. Яким чином у психокорекційній роботі стимулювалася недостатня здатність до переносу у цієї категорії підлітків, що є необхідною для складних ситуацій соціальної взаємодії та забезпечує адаптивні форми поведінки?

4. Оскільки діяльнісний принцип виступає одним із провідних у системі психічного розвитку дитини, потребує уточнення, яким чином здійснювалася реалізація діяльнісного принципу в дослідженні, зокрема, розкриття ролі провідних видів діяльності та їхнього впливу на формування готовності до життєвого цілепокладання у підлітків з інтелектуальними порушеннями.

Наведені вище зауваження не зменшують загальної високої оцінки дисертаційного дослідження Дрозд Л.В. Певною мірою вони доповнюють об'єктивну характеристику практичної складності та значущості проблеми, що

була вирішена в ході проведеного дослідження, підкреслюють внесок дисертантки у розвиток спеціальної психології в Україні.

Висновок: Загалом, робота Дрозд Лідії Вікторівни «Формування життєвого цілепокладання у підлітків з інтелектуальними порушеннями» є оригінальним цілісним науковим дослідженням, результатом самостійної дослідницької роботи авторки. Дисертація виконана на високому теоретичному та емпіричному рівні, містить нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують проблему визначення особливостей формування життєвого цілепокладання у підлітків з інтелектуальними порушеннями.

Зміст дисертаційної роботи відповідає спеціальності 053 Психологія, задовольняє вимогам наказу МОН України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» і «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 167), а її авторка Дрозд Лідія Вікторівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

26 квітня 2021 року

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ

О. Роща
Оксана РОМАНЕНКО

Людмила О. Роща
Довідок

